

OM MÅSKE OG MULIGVIS

Af Rita Therkelsen (Roskilde Universitetscenter)

1. Indledning

Formålet med denne artikel er at gøre rede for brugen af *måske* i moderne dansk. Jeg blev inspireret til at se nærmere på *måske* gennem arbejdet i Sprogligt polyfoninetsværk¹ hvor der var en del studier af det epistemiske og det evidentielle og polyfoni (fx Kratschmer 2005 og Kronning 2004 og 2007). Og jeg er især inspireret af Henning Nølkes analyse af det franske *måske, peut-être* (Nølle 1988). Jeg har ikke en særlig polyfon indfaldsvinkel i denne artikel, men det indgår i overvejelserne. Min teoretiske indfaldsvinkel er dansk funktionel lingvistik (Engberg-Pedersen m.fl. 2005) og mere præcist instruktionel semantik, som er kompatibel med både den sproglige polyfoniteori (jf. Nølle, Fløttum og Norén 2004) og dansk funktionel lingvistik. Jeg går ud fra at *måske* har en invariabel abstrakt betydning som kan udløse forskellige betydningseffekter afhængigt af konteksten, dog med det forbehold at distributionen kan spille en rolle. Jeg vil derfor først opridses hvor man finder *måske*'er i sætningen. Det er kort sagt som sætningsadverbial, som gradsadverbium/i adjektivisk brug/i komposita og som subjektiv partikel. Derefter refererer jeg kort hvad der er blevet sagt om *måske*. *Måske* regnes normalt for at være et epistemisk sætningsadverbium der betegner mulighed, og jeg vil derfor sammenligne med det andet af slagsen, *muligvis*. I afsnit 4 redegør jeg for *måske* og *muligvis*' betydning ud fra deres delvist sammenfaldende etymologiske oprindelse. Betydningsforskellen kan forklare at *måske* har kunnet udvide sit virkefelt til funktion som gradsadverbium, til adjektivisk brug og til førsteled i komposita, og hvorfor *muligvis* ikke kan det.

I afsnit 5 ser jeg på *måske* og *muligvis* i deres egenskab af sætningsadverbier. Jeg forklarer hvorfor de begge gerne optræder sammen med et andet "mulighedsord", *kan*, og jeg redegør for hvorfor *måske* i fremsættende sætninger har et iboende potentiale for at udløse spørgsmål i modsætning til *muligvis*.

Måske, *muligvis* og *nødvendigvis* trodser den gode grammatiske latin der siger at epistemiske sætningsadverbier ikke kan optræde i interrogativer. I afsnit 6 vil jeg med ud-

¹ Se Therkelsen (2005) for en nærmere beskrivelse af Sprogligt polyfoninetsværk.

gangspunkt i den sproglige polyfoniteori, forklare hvorfor netop de 3 kan – og hvorfor de andre epistemiske adverbier ikke kan.

Når *måske* fungerer som subjektiv partikel, indleder den hovedsætninger med neutral ledstilling, og der indgår den i paradigme med *mon*, *gid*, *bare* og *blot*. Jeg har desværre ikke plads til at redegøre for den brug inden for rammerne af denne artikel.

Som et indledende kuriosum skal nævnes at vi har *måskenyheder*:

- (1) Hydro-Texaco får **måske** 7-Eleven-butik (rubrik)
Det er endnu uvist om Hydro Texaco i Viby får en døgnbetjent 7-Eleven-butik, efter at Reitan Servicehandel har overtaget Hydro-Texaco (manchet)
(*Dagbladet* 27/6-06)

I brødteksten kan en *måske*-nyhed blive parafraseret med *det er uvist* som i (1) eller med *muligvis*.

2. Hvor man finder *måske*

Måske som sætningsadverbial kan stå på alle sætningsadverbialets pladser; fundamentpladsen, SA-pladsen og i ekstraposition til højre. Det kan desuden fungere som gradsadverbium, *en måske negativ automatisk tænkning*, delvist sammenfaldende med en mere adjektivisk brug, *de måske skyldige* og (2):

- (2) Og sammenlign så det beløb med de **måske** 300 kr min sidemand sikkert havde brugt på sin familieudflugt

Og det kan indgå som førsteled i et kompositum, *jeg vil gerne på en måske-liste, et måske-valg*. Det er der dog meget få eksempler på, og *måske* synes at stille krav til det substantiv det danner kompositum med. Man kan således vanskeligt forestille sig dannelsen **måskebord*.

Måske er umuligt i imperativsætninger, og som et ordentligt sætningsadverbium kan det ikke fokuseres: **Gå måske hjem*, **Det er måske at han kommer*.

3. Lidt om hvad andre har sagt

Der er ikke sagt ret meget og ikke ret meget præcist om *måskes* betydning og funktion. Janus Mortensen (2006:61) skriver at *måske* angiver ”tentative suggestion”, forsøgsvist forslag. Hos Ole Togeby (2003) falder *måske* i kategorien yringsadverbial og herunder i underkategorien

kriteriemarkør. Kriteriemarkører er (s. 271): ”ytringsadverbialer der angiver kriteriet for påstande; fx angiver *åbenbart* at afsenderens grunde til at tro på sandhedsværdien af sætningen udgøres af et ræsonnement og ikke direkte sansning eller sikker efterretning”. Mikkelsen (1975) kalder *måske* for et formodningsbiord, Paul Diderichsen (1946) beskriver *måskes* placering i forhold til sætningsskemaet. Kasper Boye (2005) ser på *måske* som epistemisk sætningsadverbial der udtrykker ”grad af begrundelsesmæssig støtte” (s. 34) og som subjektiv partikel. Lars Heltoft og Erik Hansen (GDS: kap. IX) mener at *måske* har 3 distinkte funktioner: Som epistemisk sætningsadverbial der betegner mulighed; dialogisk partikelfunktion i interrogativer og illokutionær partikelfunktion når de indleder hovedsætninger med neutral ledstilling. Når Heltoft og Hansen i GDS regner med 3 funktioner, er det en logisk følge af at de vurderer at sætningsadverbialer der er forenelige med konstative talehandlinger, kan stå i fundamentfeltet. Deres betydning må være forenelig med det udfyldte fundamentfelts funktion, nemlig at angive konstativ illokutionær ramme. *Måske* kan stå i fundamentfeltet og skulle således have en betydning der er forenelig med den konstative talehandling. Den betydning kan ikke være forenelig med interrogativens illokutionære ramme, non-realis, og *måske* i interrogativer tildeles derfor en særlig funktion som dialogisk partikel. GDS har det mest konkrete bud på hvad *måske* betyder som sætningsadverbial, nemlig mulighed. Vi er straks ude i det klassiske problem med at når man vil beskrive et ords betydning, er man nødt til at bruge et ord fra sproget som har sin egen betydning, men en måde at indkredse *måskes* betydning på kunne være at sammenligne med det andet epistemiske sætningsadverbium som deklarerer sin betydning som mulighed, nemlig *muligvis*.

4. *Måske* og *muligvis*

For at fange betydningsnuancerne i *muligvis* og *måske* har jeg prøvet at gå til etymologien: *Muligvis* og *måske* har delvist samme oprindelse, nemlig et modalverbum med betydningen ’at kunne’. *Mulig* er kommet ind via middelnedertysk *möglich* af *mogen* som svarer til det gammeldanske *mugha* ’at kunne’, og *må* i *måske* er en overlevering fra dengang modalverbet betød ’kan’ (Nielsen 1989) – og varianten *kanske* med variationer findes jo også. Jeg antager at *kans* betydning indgår som sem i både *muligvis* og *måske*, og ser derfor først på *kans* betydning.

Kans betydning beskrives normalt i forhold til det modale system som epistemisk mulighed, men Alex Klinge (2002) går et skridt videre i sin analyse af det engelske *can*. Hans grundantagelse er at *can* har én betydning, og at de forskellige tolkninger (’evne’, ’tilladelse’

og 'mulighed') er forskellige betydningseffekter udløst af konteksten. Han fastslår at når der bruges *can* og *could*, kan sætningen aldrig referere til en konkret gennemført handling. Sætningen siger heller intet om om der er vilje til at gennemføre handlingen. Og Klinge konkluderer at *cans* invariante betydning er 'latent potentiale'. Jeg mener at man kan overføre Klinges analyse af *cans* betydning til *kan*. Man kan diskutere om 'latent potentiale' ikke bare er en smartere måde at sige 'mulighed' på, men i min forbindelse er det hensigtsmæssigt at understrege at *kan* betegner et sovende statisk potentiale. Jeg antager at *muligvis* har taget betydningen 'latent potentiale' med sig som epistemisk sætningsadverbium.

Det latente potentiale er så også *måskes* førsteleds betydning, og med *ske* tilføres der et dynamisk element, en overgangsbetydning, noget telisk, eller hvad man nu foretrækker at kalde det. Hvor *må* er statisk, er *ske* (ODS: "indtræffer") dynamisk. Det ses også af (3):

(3) *Der **skete** det at han **boede** i Viborg

som ikke er vellykket medmindre der i den følgende sætning er noget action som så er det der skete. I *måske* ligger der altså ikke blot et latent potentiale, men også et potentielt resultat. Dette kan forklare at det er en bestemt type substantiver *måske* kan gå sammen med i komposita, fx *måskelæser* og *måskevalg*, og at man dårligt kan forestille sig *måskebord* og *måskeshimmel*. *Måske* accepterer neksualer eller substantiver der betegner tilstande der kan være resultatet af en proces; man kan blive læser, et valg er en begivenhed. (Den lidt sjove *de måske 300 kr* fra eksempel (2) kan måske forklares ved at man kan regne sig frem til et beløb). Det udelukker bestemt ikke at man kan tale om *måskeborde*, det betyder bare at man så anskuer 'bordhed' som en egenskab der kan opnås.² Med hensyn til betydningen potentielt resultat går *måske* som gradsadverbium således også fint sammen med adjektiver, og i adjektivisk brug, meget ofte sammen med substantiver afledt af adjektiver, fx *de måske egnede*, der er mange eksempler. Egenskaber er noget man kan opnå – og igen synes det mindre vellykket med beskrivende (statiske) adjektiver: *måske firkantet*.

Den lille betydningsforskel mellem *muligvis* og *måske*, altså latent potentiale og potentielt resultat, kan muligvis forklare at vi har *måskenyheder* og ikke *muligvisnyheder*; der ligger mere forudsigelse i potentielt resultat end i latent potentiale, men det kan også skyldes at rubrikker skal være korte, og *måske* er 2 anslag kortere end *muligvis*. Men hvad betydnings-

² Med hensyn til typen *måskeliste*, *måskesvar* og min egen *måskenyheder*, så er det en anden type hvor *måske* er brugt materialiter som stof som fx *plastik* i *plastikpose*

5. Måske og muligvis, sætningsadverbialer

(4) Måske har du ondt i kroppen på grund af de stillinger, du udfører på arbejdet. Har du prøvet akupunktur? Det **kan måske** hjælpe dig.

(5) Det er **måske/muligvis** sandt at det **kan** hjælpe dig
vist hævdet

³ Alle epistemiske sætningsadverbier er viste, det er grunden til at de ikke kan fokuseres. Eller omvendt.

måske kan fungere som "tentative suggestion", og dette ses også i fremsættende sætninger med spørgsmålsværdi, hans eksempel:

- (6) A: Jeg kommer ikke i aften
B: Du er **måske** for træt?

Her kan *muligvis* ikke bruges – og de andre epistemiske sætningsadverbier heller ikke for den sags skyld. Jeg vil vende argumentationen lidt, og sige at grunden til at *muligvis* ikke fungerer i netop denne kontekst, er at *muligvis* ikke har potentiale for at bibringe ytringen spørgsmålsværdi. Hvis man skifter pronominerne i (6) ud med *han*:

- (7) A: Han kommer ikke i aften
B: Han er **muligvis** for træt

Virker det straks meget bedre på den måde at det kunne være en naturlig replikudveksling. Når *muligvis* ikke dur i (6), er det fordi det i en samtale ville være underligt at B reagerer på oplysningen om at A ikke kommer i aften, ved bare at fremsætte en hypotese om hvad grunden er. Det naturlige er at spørge når giraffen nu er der i kød og blod. Dette til forskel fra (7) hvor den omtalte ikke er der. Det jeg uddrager af dette, er at *måske* som sætningsadverbial i fremsættende sætninger i passende kontekster kan give ytringen spørgsmålsværdi. Det kan *muligvis* ikke, og jeg mener man kan henføre denne brugsforskel til *muligvis* og *måskes* betydning. Med *muligvis* peges på et latent potentiale for sandhed, det kan være sandt at. Med *måske* peges på et potentielt resultat, det kan blive sandt at. Dette sidste kan i de rette kontekster lægge op til forhandling og dermed give ytringen værdi som "forsøgsvist forslag" eller som spørgsmål.

6. *Måske, muligvis og nødvendigvis* i interrogativer

Den mere eller mindre vedtagne sandhed inden for dansk grammatisk tradition siger at epistemiske adverbier ikke kan indgå i interrogativer med *måske* som en prominent undtagelse. Men *muligvis* og *nødvendigvis* kan også godt:

- (8) Ligner jeg **måske/muligvis/nødvendigvis/*sandsynligvis** en tømrer?

Vi kan med andre ord spørge til mulig og nødvendig sandhed på dansk ved hjælp af epistemiske adverbier, men ikke til sandsynlig sandhed. Det kalder på en forklaring, og 1) er den tekniske løsning, 2) den besværlige: 1) Man fjerner *måske*, *muligvis* og *nødvendigvis* fra kategorien epistemiske adverbier. Det har den ulempe at man skal forklare hvad de så er, og det er måske ikke logisk at sige at *muligvis* ikke er et epistemisk adverbium, i hvert fald ikke hvis *kan* skal bevare sin status som epistemisk modalverbum. 2) Man opgiver forestillingen om at ingen epistemiske adverbier kan indgå i interrogativer, og prøver i stedet at forklare hvorfor det lige er muligheds- og nødvendighedsadverbierne der kan. Jeg skal forsøge med 2).

Min analyse i det følgende er i princippet identisk med den Nølke laver af *peut-être* i spørgsmål (Nølke 1988). Udgangspunktet er sproglig polyfoni, mere præcist Oswald Ducrot og Jean-Claude Anscombres analyse af spørgsmål.⁴ Et spørgsmål skal ifølge Ducrot og Anscombre analyseres i 3 elementer hvor p er det propositionelle indhold i spørgsmålet:

(a1) – en forudgående assertion af p.

(a2) – udtryk for tvivl om p.

(a3) – en opfordring til samtalepartneren om at vælge mellem et svar af typen p eller af typen –p

Jeg vil i det følgende kalde assertion for synspunkt i overensstemmelse med den sproglige polyfoniteoris terminologi. Med spørgsmålet *ligner han en tømrer* vil det forudgående synspunkt altså være *han ligner en tømrer*, og afsender tager principielt kun ansvar for tvivlen om p. I den konkrete situation vil man i fortolkningen prøve at tilskrive nogen det forudgående synspunkt. Hvis det er modtager der skal tilskrives det, er det forventede svar nej, og spørgsmålet får karakter af bestridelse eller indvending fordi det er en bestridelse at spørge til det som modtager allerede har asserteret. Ved almindelige afklaringsspørgsmål hvor det forudgående synspunkt ikke skal tillægges modtager, kan svaret være både ja og nej.

Med hensyn til *måske* (eller *peut-être*, jo) siger Nølke at der jo ikke er hævdet noget i spørgsmål, men at man kan se det sådan at *måske* er transporteret med fra det forudgående synspunkt hvor afsender altid er ansvarlig for *måske*, men ikke nødvendigvis for hævdelser. Jeg vil til illustration bruge en vittighed som findes i forskellige versioner på nettet. I den jeg valgte, er manden ikke tømrer:

⁴ Gengivet fra Nølke (1988:31).

- (9) Manden kom en dag hjem fra arbejde, og konen sagde: "Døren er skæv."
Så sagde manden: "Ligner jeg **måske** en tømrer?"
Den næste dag sagde konen: "Strømmen er gået!"
Så sagde manden: "Ligner jeg **måske** en elektriker?"
Den næste dag da manden kom hjem, var begge dele lavet. Manden spurgte hvem der havde gjort det, og konen svarede: "Det gjorde naboen."
"Hvad skulle han have for det?" spurgte manden.
"Enten skulle jeg gå i seng med ham, eller også skulle jeg bage en kage til ham" sagde hun.
"Så bagte du vel en god kage til ham?" spurgte manden.
"Ligner jeg **måske** en bager?" sagde konen så.

I første omgang kan man prøve at fjerne *måske* (*Ligner jeg en tømrer?*), og det er klart at vittigheden godt kan fungere uden, det er en bestridelse, det forudgående synspunkt 'manden ligner en tømrer' skal tillægges modtager, og spørgsmålet lægger op til et nej-svar. Vittigheden er dog intuitivt mere slagkraftig med *måske*. En *måske*-interrogativ kan også lægge op til et ja-svar, som Heltoft og Hansen også noterer, og der er det mønster i det at når det forventede svar er nej (10), skal det forudgående synspunkt tilskrives modtager, og når det forventede svar er ja, skal det tilskrives afsender selv (11):

- (10) Har du **måske** altid lyst?

Tænk lige efter: Har du ikke også i perioder haft minus lyst til sex eller ikke været i stand til at komme, fordi dine tanker var alle mulige andre steder?

- (11) Jeg tænkte, RUNE KLAN, har han set den amerikanske tryllekunstner Criss Angel? og har han **måske** taget inspiration fra ham? :)...

Fordi *måske* altid står for afsenders regning, også i det rekonstruerede forudgående synspunkt, bliver det ved forventede ja-svar en høflig forespørgsel om afsenders eget *måske*-synspunkt. Forskellen på en interrogativ med og uden *måske* er at hvor en interrogativ der skal tolkes som et afklarings spørgsmål, åbent lægger op til både et ja- og nej-svar, der tvinges man med *måske*-spørgsmålene til at vælge: Hvis modtager skal tillægges det forudgående synspunkt, forventes et nej, hvis afsender skal tillægges det forudgående synspunkt, forventes et ja, og kun et ja, det er ikke åbent. Jeg tror det er fordi det viste *måske* helt klart peger tilbage på det

forudgående rekonstruerbare synspunkt, det hævdede, som man så i situationen i tolkningen må tilskrive nogen.

Dette ”dobbeltag” gælder også *muligvis* og *nødvendigvis*, og med det polyfone begrebsapparat kan man beskrive forskellen. Med *muligvis* i interrogativer er det altid afsenders forudgående *muligvis*-synspunkt der bliver spurgt til, aldrig modtagers, og det lægger op til ja-svar. Vittigheden fungerer dårligt med *muligvis*:

(12) Manden kom en dag hjem fra arbejde, og konen sagde: ”Døren er skæv.”

Så sagde manden: ”Ligner jeg **muligvis** en tømrer?”

I det øjeblik der står *muligvis*, lægges der op til et ja-svar, og handlingen går ligesom i stå, eller dialogen går i ring. Med *nødvendigvis* skal det forudgående synspunkt aldrig tillægges afsender, men det kan lige så vel være en 3. person som modtager det skal tillægges.

Jeg tror at grunden til at netop muligheds- og nødvendighedsadverbierne kan optræde i interrogativer, er at de ikke påvirker sandhedsbegrebet, de kommenterer det eller lægger afstand til det. Sandsynlighedsadverbierne har så at sige inkorporeret sandhedsbegrebet og gradbøjet det, og det giver ikke mening at spørge til om noget sandsynligvis er sandt når interrogativen i sig selv lægger op til et enten-eller svar. Hvis min forklaring er logisk sammenhængende, skal formelen i (5) altså ændres i forhold til sandsynlighedsadverbierne, sådan at der ikke skulle stå ”sandt”, men kun det viste *sandsynligvis/formentlig* osv. som har skopus over det hævdede.

7. Hovedpointen

Jeg har i artiklen søgt at vise at *måske*s særlige, udvidede virkefelt til andre funktioner i sætningen end sætningsadverbial kan henføres til dets iboende betydning, potentielt resultat, og netop med hensyn til overgangsbetydningen adskiller *måske* sig fra *muligvis*. Med hensyn til dette at *måske* kan optræde i interrogativer, så gælder det også *muligvis* og *nødvendigvis*, og jeg mener at det er muligheds- og nødvendighedsbetydningen der er forudsætningen for at de kan det i modsætning til sandsynlighedsadverbialerne.

Litteratur

- Boye, Kasper (2005) Semantisk analyse og afvigelser mellem sprogbrug og sprogstruktur. *Ny forskning i grammatik, 12. Musholmssymposiet 2004*, ed. Kasper Boye m.fl. Odense: Syddansk Universitetsforlag:27-46.
- Diderichsen, Paul (1946) *Elementær dansk grammatik*. København: Gyldendal.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth m.fl. (2005) *Dansk Funktionel Lingvistik*. København: Københavns Universitet.
- Heltoft, Lars og Erik Hansen (forprint) *Grammatik over det Danske Sprog*. Kapitel IX, Adverbialer. Roskilde Universitetscenter.
- Klinge, Alex (2002) *Can* betyder *can*. *Lingvistiske essays til minde om Finn Sørensen*, ed. Irene Baron m.fl. *Copenhagen Studies in Language*, nr. 28: Samfundslitteratur:109-120.
- Kratschmer, Alexandra (2005) Italiensk *sembra/pare* + kompletivsætning: *modus* og polyfoni. *Sproglig polyfoni. Arbejdsrapporter 2*, Roskilde Universitetscenter: Skrifter fra dansk og public relations:127-146.
- Kronning, Hans (2004) "Kunskapens källa och kunskabens styrka. Epistemisk konditionalis i franskan som evidentiellt och modalt grammatiskt uttryck". *Kungl. Humanistika Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok 2002*. Uppsala: Swedish Science Press:43-123.
- Kronning, Hans (2007) Polyfoni, modalitet och evidentialitet. Om epistemiska uttryck i franskan, särskilt epistemisk konditionalis. *Sproglig polyfoni. Tekster om Bachtin og ScaPoLine*, ed. Nina Møller Andersen, Henning Nølke og Rita Therkelsen, Århus: Aarhus Universitetsforlag. In print.
- Nielsen, Niels Aage (1989) *Dansk Etymologisk Ordbog*, København: Gyldendal.
- Mikkelsen, Kristian (1975) *Dansk ordføjningslære*. København: Reitzel.
- Mortensen, Janus (2006) *Epistemic an Evidential Sentence Adverbials in Danish and English. A Comparative Study*. RUC-speciale. Integreret dansk og engelsk.
- Nølke, Henning (1988) Peut-être. *Verbum. Revue de linguistique publiée par l'Université de Nancy II*, Tome XI:13-43.
- Nølke, Henning, Kjersti Fløttum og Coco Norén (2004) *ScaPoLine. La théorie scandinave de polyphonie linguistique*. Prais: Kimé.
- Therkelsen, Rita (2005) Sprogligt polyfoninetwork. *10. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*, ed. Peter Widell og Mette Kunøe, Aarhus Universitet: Institut for Nordisk Sprog og Litteratur:349-358.
- Togeby, Ole (2003) *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gad.